

IDEA MIASTA-OGRODU – PANACEUM NA ROZPROSZENIE MIAST²

THE IDEA OF A GARDEN CITY: A PANACEA FOR URBAN DISPERSION

■ Idea miasta-ogrodu była próbą poszukiwania rozwiązania problemów miast przełomu XIX i XX wieku. Również współczesne miasta potrzebują rozwiązania wielu problemów, między innymi procesu rozpraszania się. Wiele założeń idei miasta-ogrodu, to wartości uniwersalne, dlatego obecnie stajemy przed pytaniem: czy w dzisiejszym pojmowaniu idei miasta-ogrodu można doszukiwać się wzorców dla współczesnych rozwiązań urbanistycznych, w tym dla porządkowania chaotycznej zabudowy podmiejskiej.

Idea miasta-ogrodu wg Ebenezera Howarda

Podstawową zasadą jest „mała skala miasta i budowanie go przez niewielkie kooperatywy”,³ oraz likwidacja w nim ujemnych stron miasta i wsi.⁴ Początkiem przekształceń powinna być analiza historii i topografii, gdyż kształt miasta zależy od miejsca wybranego pod jego budowę. Miasto powinno tworzyć zdefiniowaną całość, być zwarte oraz harmonijnie powiązane z istniejącym krajobrazem.⁵ Ład przestrzeni powinien być osiągnięty dzięki czytelnej strukturze, wnętrzom urbanistycznym, zbliżonym gabarytom budynków i powtarzalnym detalom architektonicznym.⁶ Istotna w kształtowaniu struktury miasta jest rola czynnika kompozycji urbanistycznej.⁷ Równie ważne jest wyznaczenie czytelnych granic.⁸ Tożsamość kreowana jest przez cechy indywidualne: ciekawą i świadomie ukształtowaną sylwetę, różnorodność form przestrzennych, bogactwo wariantów zagospodarowania, detal urbanistyczny, materiały budowlane i lokalny koloryt.⁹

Istotną rolę w kształtowaniu systemu przestrzeni otwartych miasta-ogrodu i jego panoramy (pasy zieleni przedzielające obszary zurbanizowane i ograniczające rozwój przestrzenny miasta, główne ulice jako gęsto zadrzewione aleje, łączące liczne kwartały zielone), odgrywa zielen.¹⁰

Istotą pomysłu ora idei społecznej Howarda był sposób realizacji miasta.¹¹ Podstawową zasadą strategii budowy jest współpraca i samorządność mieszkańców, a środki użyte na budowę powinny się zwrócić. Ważna jest heterogeniczność i samowystarczalność społeczna zbiorowości.¹²

Pierwsze realizacje i przykłady kontynuacji idei

Pierwsze realizacje idei Howarda – Letchworth, Welwyn, ukazują, co udało się zrealizować, a co pozostało utopią. Są to ciekawe kompozycje przestrzenne w niewielkiej skali – zwarte i otoczone otwartym krajobrazem, w tym zielonym pasem ograniczającym rozwój przestrzenny miasta, z interesująco ukształtowanymi przestrzeniami publicznymi. Ich różnorodna zabudowa posiada organiczny charakter i przyczynia się do kreowania związków sąsiedzkich.¹³

Od początku realizacji tej idei przy bardzo dobrym marketingu – można było spotkać rozmaite interpretacje pomysłu Howarda (odmienne potencjalnych inwestorów, projektantów i przyszłych mieszkańców).¹⁴ W procesie budowy miast-ogrodów, idealizm został porzucony na rzecz twardych kalkulacji ekonomicznych.¹⁵

Pierwszą koncepcją kontynuującą ideę miast-ogrodów były „przedmieścia-ogrody”, np. Hampstead Garden Suburb, które utrzymywały zasadnicze cechy miasta-ogrodu: czytelną koncepcję przestrzenną, harmonijną zabudowę w zieleni, kameralną skalę, dostępność komunikacją publiczną oraz samorząd akcjonariuszy.¹⁶ Następnie powstała koncepcja Clarence’a Perry’ego tzw. jednostki sąsiedzkiej, która nie była samowystarczającą jednostką, która mogłaby współtworzyć miasto wraz z innymi podobnymi jednostkami. Późniejszym echem jest projekt satelity Londynu – Milton Keynes, podzielonego na kwadry o wielkości zbliżonej do jednostki sąsiedzkiej.¹⁷

Następnymi ciekawymi pomysłami są: koncepcja „jurydyki” J. Bogdanowskiego – jako „wyodrębnionej formalnie i organizacyjnie jednostki przestrzennej, która może być samodzielnym małym miastem lub małomiejską w charakterze dzielnicą miasta dużego”, oraz projekt Owińska pod Poznaniem, Federacja Małych Miast.¹⁸

Kontynuacja idei widoczna jest w Stanach Zjednoczonych: Radburn, następnie program budowy 20–30 tys. miast Green-Belt Cities; w Europie: Ząbki i Podkowa Leśna pod Warszawą, Żoliborz Oficerski w Warszawie, Komorów, Nadarzyn, Strzeńcówka, „Miasto ogród Czerniaków”, Karlowice i osiedle Sępólno we Wrocławiu, „Miasto-ogród Utrata”; a w innych krajach: Hellerau pod Dreznem, osiedle Falkenhoehe w Berlinie i Kirchsteigfeld w Poczdamie, gmina Espoo koło Helsinek.

Najnowsza kontynuacja idei miast-ogrodów to Urban Villages, czyli *miejskie wioski*, realizowana m.in. przez Trevora Osborna i Leona Kriera.¹⁹ Przykładem może być Middle Farm projektu Leona Kriera (Poundbury, Dorchester, 1988–96). Jest to nowa, niewielka w skali, zwarte, różnorodna, wielofunkcyjna

¹ Zakład Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Warszawska.

² Na przykładzie Warszawy.

³ Gzell S., *Miasto-ogród: dzisiejsze poglądy na miejsce idei Howarda w rozwoju urbanistyki XX wieku*, Miasto-Ogród Sto Lat Rozwoju Idei, DWN, Wrocław 1998.

⁴ Böhm A., *Planowanie Przestrzenne dla Architektów Krajobrazu, o czynniku kompozycji*, Politechnika Krakowska, Kraków 2006.

⁵ Gzell S., *Fenomen małomiejskości*, Akapit-DTP, Warszawa 1996.

⁶ Drapella-Hermansdorfer A., Masztalski R., Wojtyszyn B., *Od miast-ogrodów do koncepcji zrównoważonego rozwoju*, Miasto-Ogród Sto Lat Rozwoju Idei, DWN, Wrocław 1998.

⁷ Gzell S., *Fenomen...*, op.cit.

⁸ *Ibid.*

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Drapella-Hermansdorfer A., Masztalski R., Wojtyszyn B., op.cit.

¹¹ Gzell S., *Fenomen...*, op.cit.

¹² Gzell S., *Miasto-ogród...*, op.cit.

¹³ Böhm A., *Planowanie Przestrzenne...*, op.cit.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Sztuka M., *Historia miast ogrodów w Wielkiej Brytanii – aspekty społeczne i ekonomiczne*. Miasto-Ogród Sto Lat Rozwoju Idei, DWN, Wrocław 1998.

¹⁶ Böhm A., *Planowanie Przestrzenne...*, op.cit.

¹⁷ *Ibid.*; Gzell S., *Fenomen...*, op.cit.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Böhm A., *Planowanie Przestrzenne...*, op.cit.

Il. 1. Koncepcja *Miasto-ogród* jako wzór dla porządkowania chaotycznej zabudowy południowej części Warszawy, aut. K. Pluta, 2006.

Fig. 1. The conception of „Garden City” as a Model for Introducing Order to Chaotic Development of the South Part of Warsaw”, authored by K. Pluta, 2006.

i samowystarczalna struktura miejska, skomponowana w oparciu o lokalne formy przestrzenne oraz budowana w tradycyjnych technologiach. Próby inspiracji ideą miasta-ogrodu widoczne są także w projektach współczesnych zespołów mieszkaniowych: Messestadt Riem w Monachium. Głównym celem tych koncepcji przestrzennej jest wzajemne przenikanie się cech struktur miejskich i wiejskich. Puchenau Garden City w Linz w Austrii, zespół o zrównoważonym rozwoju, jest wydajny ekonomicznie, o wysokiej intensywności zabudowy i zabudowie w niewielkiej skali.²⁰

W obliczu wielu zagrożeń rozwoju współczesnych miast, takich jak rozproszenie zabudowy, chaotyczna obudowa dróg wlotowych, zajmowanie terenów rolniczych i przyrodniczo-krajobrazowych – zastanawiać się należy jak wykorzystać najcenniejsze i jednocześnie możliwe do zastosowania elementy holistycznej wizji miast-ogrodów Howarda.

W porządkowaniu chaosu, przywracaniu ładu i stabilności, pomocne mogą być: łączenie postmodernizmu z małomiejscowością; stosowanie pomocniczości lub subsydiarności; renesans pojęcia ulicy jako miejsca życia miejskiego,²¹ popieranie rozwoju rynku zatrudnienia, rozbicie struktury przestrzennej większych obszarów na mniejsze, oddzielone od siebie korytarzami zieleni.²²

Miasto-ogród jako wzór dla porządkowania chaotycznej zabudowy południowej części Warszawy

Projekt „Miasto-ogród jako wzór dla porządkowania chaotycznej zabudowy południowej części Warszawy”, składa się z: analizy stanu istniejącego, wskazania problemów przestrzennych i funkcjonalnych, ukształtowania systemu porządkowania chaotycznej zabudowy podmiejskiej (przy zastosowaniu głównych cech miasta-ogrodu), oraz wskazania możliwości kształtowania głównych elementów systemu i powiązań między nimi.²³

Obszar położony jest w pld.-zach. części Warszawy i przylega do jej granicy administracyjnej. Od strony wsch. graniczy z rezerwatem „Las Kabacki im. Stefana Starzyńskiego”. Przez obszar przebiega jedna z głównych dróg wlotowych do miasta, ul. Puławska. Charakter zabudowy: pomiędzy lasem i ul. Puławską uporządkowana, natomiast na zach. od tej ulicy – chaotyczna. Po obydwu stronach ul. Puławskiej występuje koncentracja firm i usług. Główne problemy, to: rozpraszanie zabudowy, brak granic obszarów zurbanizowanych, brak czytelnego systemu przestrzeni publicznych, brak powiązań terenów zielonych wewnętrznych i zewnętrznych, brak parków miejskich i krajobrazo-

wych, brak dominant znaczeniowych oraz bramy wjazdowej do miasta. Istnieje też wiele cech pozytywnych jak występowanie wielu obszarów wyróżniających się naturalnym pięknem – dolina Wisły, rezerваты przyrody – Las Kabacki i Park Natoliński, stawy i kanały wodne.

Główne cechy systemu porządkowania chaotycznej zabudowy podmiejskiej są następujące: postulowane zwiększenie ilości mieszkańców z ok. 6 do ok. 8 tys., system komunikacji oparty o sieć istniejących połączeń lokalnych, podział obszaru na jednostki sąsiedzkie, czytelne granice jednostek i obszarów zabudowy, niewielka skala jednostek, wykształcenie systemu zielonych terenów o różnym charakterze, opartego o istniejące tereny zielone i ciekły wodne, wykształcenie powiązań Lasu Kabackiego z terenami zielonymi w części zachodniej obszaru (osie zielone), system przestrzeni publicznych powiązanych osiami usługowymi, miejsca sakralne, podział obszaru na pomocnicze jednostki samorządowe, wraz z lokalnymi centrami i dominantami przestrzennymi, szeroki program usługowy.

Projekt nawiązuje do idei Howarda kształtowania ładu przestrzeni, w miejscu zaniku granicy obszarów zurbanizowanych. W pracy poszukiwano sposobów na powstrzymanie chaotycznego rozprzestrzeniania się miasta, jak również zasad jego terytorialnego rozwoju.

Streszczenie: Idea miast-ogrodów była próbą poszukiwania nowych rozwiązań w rozwoju miast przełomu XIX i XX wieku. Dzisiaj, po wielu latach nadal poszukujemy nowych idei, które mogłyby pomóc w rozwiązaniu bieżących problemów współczesnych miast, w tym między innymi procesu rozpraszania metropolii. Model miasta-ogrodu w dalszym ciągu prezentuje pewne wartości uniwersalne i nie stracił na swojej aktualności. To jest powodem, dla którego obecnie stajemy przed pytaniem: czy w dzisiejszym pojmowaniu idei miasta-ogrodu można doszukiwać się wzorców dla współczesnych rozwiązań urbanistycznych?

Słowa kluczowe: miasto-ogród, rozwój miast, zieleń miejska, system zieleni miejskiej, zabudowa podmiejska, przedmieścia.

Abstract: The idea of garden cities was an attempt at searching for new solutions of development of cities at the turn of the 19th and 20th centuries. Today, after many years, we still look for new ideas which could help to solve current problems of contemporary cities, including that one: how to stop the process of chaotic dispersing of metropolises. The model of a garden city still presents some universal values and has not lost its topicality. This is the reason why now we are facing the question: could we look for contemporary town planning solutions in today's comprehension of the concept of garden cities?

Key words: garden city, development of cities, urban greenery, urban greenery system, suburban development, suburbs.

²⁰ Pluta K., *Nowe zespoły mieszkaniowe w miastach europejskich – projekty teoretyczne i realizacje*, Czasopismo Techniczne A., Zeszyt 2/2007 (rok104), Politechnika Krakowska, Kraków 2007.

²¹ Gzell S., *Miasto-ogród...*, op.cit.

²² Drapella-Hermansdorfer A., Masztalski R., Wojtyzsyn B., op.cit.

²³ Aut. K. Pluta, 2006.